

MATERIALISTICKÁ DIALEKTIKA A SYSTÉMOVÉ PRÍSTUPY VO VEDECKOM POZNANÍ

Stalo sa už dobrou tradíciou, že Ústav filozofie a sociológie Slovenskej akadémie vied poriada koncom roka v DVP v Smoleniciach pravidelne filozoficko-metodologické interdisciplinárne sympóziá. Účastníkmi týchto sympózií sú spravidla poprední vedecí pracovníci zo spoločenskovedných, ale i nespooločenskovedných pracovísk SAV a ČSAV, ako i hostia, obvykle vedecko-pedagogickí pracovníci Katedry marxisticko-leninskej filozofie UK. Tieto sympóziá svojím politickovedným i metodologickým diapazonom a významom však ďaleko prekračujú pôdu almy mater SAV. Spomeňme len v nedávnej minulosti uskutočnené interdisciplinárne sympóziá *Marxizmus a štrukturalizmus*, *Marxizmus a antropologizmus* a *Marxizmus a pozitívizmus*, ktoré sa stretli s veľkým ohlasom v odbornej verejnosti i v ideovo politickej sfére. Z pozícií marxisticko-leninskej filozofie i iných vedných disciplín sa tu konfrontovali, diskutovali a zásadovo analyzovali a kriticky hodnotili najmä súčasné buržoázne pozitivistické, štrukturalistické, antropologické koncepcie, ktorými sa buržoázni teoretici vždy znova a znova pokúšajú „doplniť“, „popraviť“, „vylepšiť“, resp. „prekonať“ marxizmus z viac či menej skrytým (ale vždy prítomným) cieľom jeho teoretickej, ideologickej a v konečnom dôsledku politickej likvidácie.

Aktuálnosť, význam a potreba takýchto angažovaných interdisciplinárnych sympózií v podmienkach stupňujúceho sa ideovo politického zápasu v triedne rozdelenom svete neustále rastie a je i v súlade s požiadavkami ideovo politického vedenia spoločnosti na spoločenskovedný front v zmysle zvyšovania efektívnosti, angažovanosti a aktualizácie výskumu. Toto mali na zreteli i poriadatelia posledného sympózia *Materialistická dialektika a systémové prístupy vo vedeckom poznaní* konanom 16. — 18. novembra 1981, keď si ako cieľ sympózia stanovili marxistickú kritickú analýzu problémov vzťahu dialektiky a systémových prístupov v súčasnej vede, ako i objasniť význam a funkciu systémových prístupov, odkryť, ako sa premietajú systémové prístupy do metodológií jednotlivých konkrétnych vied (sociológie, psychológie, jazykovedy, etnografie, vedeckého ateizmu, literárnej vedy i samotnej filozofie). Samotné sympóziium, ktoré otvoril a viedol akademik V. Čirbes, sa vnútorne z obsahovo predmetnej stránky členilo na dve logicky ucelené, avšak navzájom prepojené a integrované „časti“, z ktorých jednu by bolo možné nazvať ako „všeobecne filozoficko-metodologickú“ (5 referátov) a druhú, hovoriacu o použití a prínose systémových metód a prístupov v špeciálnych vedných disciplínach, ako „konkrétne metodologicko-aplikačnú“ časť (9 referátov).

Priebeh sympózia len potvrdil aktuálnosť voľby problému, jeho vysokú citlivosť i potrebu orientovať pozornosť spoločenskovednému frontu týmto smerom i naďalej. Okrem toho sa na sympóziu potvrdila existencia reziduálnych otvorených otázok v tejto oblasti poznávania, kam patrí i značná terminologická roztrieštenosť a nekonzekventnosť pri používaní pojmov (systémový prístup, systémový výskum, systémová metóda, systémová teória, systémová analýza,

systemová väzba atď.). V centre pozornosti referujúcich bol ťažiskový problém vzťahu materialistickej dialektiky a systémových prístupov a ich miesta, možnosti a obmedzenia vo vedeckom poznaní. Ide totiž o to, ako na to ukázal Doc. PhDr. Z. Javůrek, CSc., z Ústavu filozofie a sociológie ČSAV vo svojom referáte *Systémový prístup a metodologické problémy súčasnej vedy*, že snahy buržoáznych teoretikov o vytvorenie všeobecne platnej a záväznej všeobecnej teórie systémov v zmysle (v podobe) určitého hypostazovania jedného určitého prístupu ku skutočnosti alebo jej opisu, sprevádzané pokusmi o vylúčenie alebo nahradenie svetonázorovej funkcie filozofie pri súčasnom ignorovaní materialistickej dialektiky, síce skrachovali, to však ďalšie pokusy v tomto smere nevylučuje. Pre všetky koncepcie systémových prístupov v teóriách buržoáznej proveniencie je charakteristické to, že tento sa stavia ako alternatíva materialistickej dialektiky a predstavuje v podstate idealistické hypostazovanie určitej vedeckej orientácie na idealizované systémy, vedecký názor či všespäsiteľnú metodológiu. V oblasti poňatia spoločnosti ide potom predovšetkým a zámerne o pokus nahradiť marxisticko-leninské chápanie spoločnosti akousi novou „veľkou“ teóriou, zodpovedajúcou podmienkam štátno monopolistického kapitalizmu. Pritom sa triešťa a deformujú skutočné prínosy metodológie systémových výskumov, ktoré sa stali súčasťou vedeckého poznania našej doby. V priebehu sympózia sa opätovne potvrdilo, že systémový prístup si nemôže robiť nároky na suplovanie funkcií filozofie ako svetonázoru a že nahrádzanie funkcií filozofie systémovou teóriou je charakteristické práve pre buržoázne pozitivisticko-redukcionistické koncepcie a takéto chápanie je neprijateľné marxizmu-leninizmu, ako na to ukázal člen korešpondent SAV J. Bodnár, Dr.Sc., vo svojom príspevku *Systémové východiská integračných procesov vo vede*. Treba dôrazne odmietnuť tendencie fetišizujúce a absolutizujúce systémové teórie ako metateórie nadradené materialistickej dialektike. (Takéto poňatie je neprijateľné už i preto, že v týchto koncepciách absentuje okrem iného nezastupiteľný geneticko-historický aspekt.) Na druhej strane však marxizmus-leninizmus systémovú metódu v konkrétnom vedeckom bádaní odmieta, ale vymedzuje jej inštrumentálnu funkciu a umožňuje jej rozsah v rámci materialistickej dialektiky, pričom materialistická dialektika v tomto zmysle predstavuje metateóriu. Doterajšie výsledky marxistickej analýzy problému vzťahu materialistickej dialektiky a systémového prístupu ukazujú, ako uviedol PhDr. J. Dubníčka, CSc., vo svojom ťažiskovom príspevku *Materialistická dialektika a teória systémov*, že systémový prístup ako všeobecná metodologická koncepcia je vo svojich možnostiach a prostriedkoch objektívne ohraničený, na druhej strane však je plnoprávnou výskumnou metódou s uvedomením si jeho obmedzenia, aplikovateľnou v našich výskumoch. Na to upozornil i PhDr. D. Provazník, CSc., vo svojom príspevku *Systémové prístupy a výskum rodiny* (zaraditeľnom skôr do druhej „konkrétne metodologicko-aplikačnej“ časti sympózia), kde sa sústredil na možnosti aplikácie systémového prístupu pri skúmaní rodiny ako sociálneho javu. Akcentoval možnosti, ktoré poskytujú princípy systémovosti pri zisťovaní interakčného poľa (rodiny), pri zohľadňovaní väzieb objektu na jeho okolie, pri odstraňovaní nepodstatných detailov, pri hodnotení objektu ako relatívne samostatného celku a pod. Z obmedzení systémového prístupu upozornil, podobne ako člen korešp. SAV J. Bodnár, Dr.Sc., najmä na silný redukcionizmus a na nízku schopnosť systémových prístupov vystihnúť objekt v jeho vývoji, premenách alebo zá-

niku, tiež na nedostatočnosť systémového prístupu pri prevládaní nástupu nových, predtým latentných prvkov.

Záverom považujeme za potrebné uviesť myšlienku, ktorá tvorí rezultatívne jadro sympózia, že totiž princípy systémovosti nie sú schopné nahradiť geneticko-historický prístup a už vôbec nie materialistickú dialektiku, pritom nezaujímajú a ani nemôžu zaujímať v poznávacom procese pozíciu teórie, ale iba jednu z metód vedeckej práce.

Redakcia časopisu *Filozofia* pripravuje monotematické číslo venované problematike vzťahu materialistickej dialektiky a systémových prístupov, a preto sme sa v našej informácii obmedzili iba na niektoré základné myšlienky, ktoré odzneli na sympóziu. Pre ilustráciu uvádzame ešte názvy odprednášaných referátov sympózia.

PhDr. J. Dubníčka, CSc. (Ústav filozofie a sociológie SAV): *Materialistická dialektika a teória systémov.*

člen. kor. SAV J. Bodnár, DrSc. (Ústav filozofie a sociológie SAV): *Systémové východiská výskumu integračných procesov vo vede.*

PhDr. Z. Javůrek, CSc. (Ústav filozofie a sociológie ČSAV): *Systémový prístup a metodologické problémy súčasnej vedy.*

PhDr. M. Burica, CSc. (Ústav filozofie a sociológie SAV): *Systém, štruktúra, funkcia.*

PhDr. J. Švihran, CSc. (Ústav filozofie a sociológie SAV) *Systémovo-štruktúrne aspekty komunikácie vo vede.*

PhDr. M. Stríženec, CSc., PhDr. Z. Ruiselova (Ústav experimentálnej psychológie SAV): *Systémový prístup k niektorým poznávacím procesom.*

PhDr. P. Horák, CSc. (Ústav filozofie a sociológie ČSAV): *Filozofia a teória systémov.*

PhDr. D. Provazník, CSc. (Ústav filozofie a sociológie SAV): *Systémové prístupy a výskum rodiny.*

PhDr. I. Ruisel, CSc. (Ústav experimentálnej psychológie): *Psychológia osobnosti a systémový výskum človeka.*

PhDr. M. Leščák, CSc. (Ekonomický ústav SAV): *Systémová analýza v etnografii.*

Ing. B. Kvasnička, CSc. (Ústav vedeckého ateizmu SAV): *Systémový prístup v marxisticko-leninskej sociológii náboženstva.*

Prof. J. Horecký, DrSc. (Jazykovedný ústav L. Š. SAV): *Systémový pohľad vo výskume jazyka.*

Doc. PhDr. J. Miko, DrSc. (Literárnovedný ústav SAV): *Možnosti systémového myslenia v literárnej vede.*

PhDr. J. Letaši, CSc. (Ústav filozofie a sociológie SAV): *Technické poznanie.*

Karol Kollár

KONFERENCIA O METODOLOGICKÝCH PROBLÉMOCH VÝSKUMU DEJÍN FILOZOFIE NA SLOVENSKU

V dňoch 19. a 20. novembra 1981 sa konala v Dome vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach vedecká konferencia na tému Metodologické problémy výskumu dejín filozofie na Slovensku. Na podujatí sa zúčastnili okrem pracovníkov Oddelenia dejín filozofie Ústavu filozofie a sociológie SAV aj pra-